

UNIVERSITY OF TAMPERE

This document has been downloaded from
TamPub – The Institutional Repository of University of Tampere

 Publisher's version

The permanent address of the publication is
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201406021533>

Author(s): Ala-Fossi, Marko
Title: Aina äänessä, mutta vastahakoisesti valokeilassa? Kaupallisen radion tutkimuksen esteitä ja erityispiirteitä
Main work: Radio- ja televisiotutkimuksen metodologiaa : näkökulmia sähköisen viestinnän tutkimiseen
Editor(s): Keinonen, Heidi; Ala-Fossi, Marko; Herkman, Juha
Year: 2008
Pages: 33-47
ISBN: 978-951-44-7631-0
Publisher: Tampere University Press
Discipline: Media and communications
Item Type: Article in Compiled Work
Language: fi
URN: URN:NBN:fi:uta-201406021533

All material supplied via TamPub is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorized user.

AINA ÄÄNESSÄ, MUTTA VASTAHAKOISESTI VALOKEILASSA?

Kaupallisen radion tutkimuksen esteitä ja erityispiirteitä

Marko Ala-Fossi

Kulttuurin ja viestinnän tutkimuksen kentällä radion tutkimus on varsin marginaalista, eikä kaupallisen radion tutkimus kuulu valtavirtaan edes radiotutkimuksen sisällä. Suomessa tilanne selittyy osin sillä, että kyseessä on perin nuori tutkimusalue, vaikka eräässä mielessä kaupallisen radion tutkimuksen ensiaskeleet meillä otettiin jo 1950–1960-lukujen taitteessa. Yleisradion ohjelmajohtaja Jussi Koskiluoma perehtyi johtavien amerikkalaisten radioyhtiöiden ohjelmiin ja toimintaan keväällä 1959. Tiedossa on myös, että Yleisradion pääinsinööri Paavo Arni innostui pari vuotta myöhemmin analysoimaan kaupallisen merirosvoasema Radio Nordin ohjelmia, kuten Pentti Kemppainen toisaalla tässä kirjassa kertoo – ja Mainos-TV:n toimitusjohtaja Pentti Hanski teki jopa tutustumiskäynnin samaiselle asemalle. Suomalaisten radio- ja televisiojohtajien kiinnostus kuitenkin hiipui varsin nopeasti, kun kaupallisen radion ensimmäinen mairinnousuyritys epäonnistui. (Meller 1959; Kemppainen 2001, 82, 144; Salokangas 1996, 104; Hanski 2001, 241–243.)

Kaupalliset radioasemat ovat olleet alati äänessä myös Suomen maaperällä jo 1980-luvun puolivälistä lähtien, mutta niiden ohjelmien saatavuus tutkimusaineistoksi on koko ajan ollut varsin heikkoa ja tuottanut tutkijoille ylimääräistä päänvaivaa. Varsinaisten lähetystallenteiden merkitys tutkimusaineistona on radiotutkimuksessa varsin keskeinen. Esimerkiksi musiikkiraportteja tai soittolistoja tutkittaessa radion puhutut sisällöt jäävät pimentoon, ja radion ohjelmatietoja tai sen sisältöjä käsittelevää lehtikirjoittelua taas on tarjolla hyvin niukasti, jos ollenkaan. Suomalaisten sanoma- ja aikakauslehtien jutut radion tarjonnasta kun rajoittuvat useimmiten YLE Radio 1:n tai YLE Radio Suomen ohjelmiin.

Lisäksi kaupallinen radio voi olla välillä myös vastahakoinen tutkimuskohde. Vaikka radioasemien ohjelmatuotanto on lähtökohtaisesti julkista ja periaatteessa kenen tahansa arvioitavissa, kilpailutilanteessa toimivat kaupallisen radion edustajat suhtautuvat usein varauksellisesti tutkimushankkeisiin, joissa oman aseman toimintatapoja tai ohjelmasisältöjä kuvataan ja analysoidaan. Toisinaan tutkijalle ei välttämättä haluta kertoa lainkaan asioista, joita pidetään liiketoiminnan kannalta arkaluontoisina.

Kilpailuetuja varjelemaan kaupallisen radion kulttuuriin on myös juurtunut tietty kaksoismoraali, joka puhkeaa kukkaan erityisesti toimilupien hakumenettelyn ja toimilupaehtojen tulkinnan yhteydessä. Saadakseen tai pitääkseen toimilupansa asemat antavat toisinaan julkisesti lupauksia, joita ei ole tarkoituskaan lunastaa – niillä lähinnä pyritään hämäämään kilpailuvia asemia sekä saattamaan lupamenettely omalta kannalta suotuisaan lopputulokseen. Toisinaan väärää informaatiota annetaan myös kuulijoille, joiden mielikuvia pyritään tietoisesti muokkaamaan. Tässä artikkelissa tarkastelen näitä kaupallisen radion tutkimukseen liittyviä erityispiirteitä sekä niitä keinoja, joilla tutkimuksen esteitä voidaan raivata.

Aineettomat – ja olemattomat – tutkimusaineistot

Aivan viime aikoihin saakka radion sisällöt ovat olleet olemassa ensisijaisesti ajassa, eivätkä niinkään tilassa, kuten Crisell (1994, 5–6) asian ilmaisee. Yleisradiolla on Suomessa ollut oma arkistonsa, mutta paikallisen ja kaupallisen radion ohjelmia tutkittaessa on jouduttu ensimmäiseksi pohtimaan ohjelmien saatavuutta. Äänellinen ohjelmasisältö on ollut itse välineessä tarjolla vain lähetyksen aikana ja sen tarkempi analysointi on siksi yleensä edellyttänyt ohjelman suunnitelmallista tallentamista erikseen. Suora radio-ohjelma on rajatun ajan lisäksi olemassa vain rajatulla seudulla – ja mitä pienemmistä ja paikallisemmista radion toimintayksiköistä tutkimuksessa on kyse, sitä hankalammaksi ja kalliimmaksi aineiston hankinta muuttuu. Viime kädessä tutkijan tai tutkimusavustajan onkin ollut pakko matkustaa kuuluvuusalueelle päästäkseen kuulemaan ja tallentamaan aseman ohjelmaa.

Vanha radiovastuulaki velvoitti kaikki pienimmät paikallisradiotkin tallentamaan lähettämänsä ohjelmat ja säilyttämään nämä loki- tai referenssinauhut kolmen kuukauden ajan (Finlex 2008a). Monilla asemilla tämä lakisääteinen tallennus olikin lähes ainoa kattava ohjelma-arkisto, sillä iso osa lähetyksistä oli suorina ja mitään ennakkoon valmisteltuja ohjelma- nauhoja ei ollut olemassa. Ei siis ihme, että ensimmäisissä uuden kaupallisen ja paikallisen radion sisältöjä selvittäneissä tutkimuksissa (Paikallisradiotutkimus I, 1987; Paikallisradiotutkimus II, 1989) päädyttiin pyytämään asemilta niiden itse tuottamia lokinauhoituksia. Vaikka tutkimusaineiston hankinta oli tällä tavoin varsin helppoa ja edullista, sen hyödyntäminen oli odotettua hankalampaa.

Ensinnäkin, tallenneformaattien kirjo oli moninainen. Etenkin paikallisradioiden alkuaikoina lokinauhureina käytettiin paljon hitailla nauhanopeuksilla toimivia avokelanauhureita sekä toisinaan myös C-kasettinauhureita ja pitkiä kasetteja (C-120). Sittemmin käyttöön tulivat myös DAT-nauhurit (Digital Audio Tape) sekä ns. puolinopeudella toimivat VHS-videonauhurit, joilla kokonaisen vuorokauden lähetykset saatiin tarvittaessa tallennettua kolmelle 240 minuutin kasetille. Monen eri aseman tekemiä referenssinauhoja purkavalla tutkijalla piti siksi olla myös useita erilaisia nauhureita, joilla tallenteita pystyi kuuntelemaan – mikäli nauhakohinan ja päällekkäisäänitysten seasta vielä jotakin erotti. Tallenteiden tekninen laatu oli nimittäin liian usein luvattoman huono osin siitä syystä, että viimeistään kolmen kuukauden lakisääteisen suoja-ajan päätyttyä lokinauha käytettiin yleensä aina uudelleen. Koska nauhaa ei myöskään tavallisesti ollut aikomus ajaa lähetyksessä, äänityksen laatuun ei juuri kiinnitetty huomiota, vaan nauhat voitiin pitää kierrossa niin kauan kuin ne suostuivat pyörimään. Kuten Heikki Uimonen omassa artikkelissaan kuvaa, suurin osa suomalaisten paikallisradioiden itse tallentamista ohjelmista on vuosien saatossa tällä tavoin tuhoutunut.

Vaikka tallennustekniikka on nyt pitkälti digitalisoitu ja uusien tallennusmedioiden, kuten kiintolevytilan, hinta on laskenut huomattavasti, referenssitallenteiden käyttäminen tutkimusaineistona ei ole juurikaan helpottunut. Syynä on se, että vuonna 2004 voimaan tulleen uuden sananvapauslain 6§ edellyttää myös radioasemien säilyttävän referenssitallenteensa aiemman

kolmen kuukauden sijaan ainoastaan 21 päivän eli *kolmen viikon* ajan (Finlex 2008b). Jälkikäteen lokinahoituksia asemalta pyytävän tutkijan täytyy olla siis entistäkin nopeampi, eikä asemilla toisaalta ole edelleenkaan mitään velvoitetta säästellä tai luovuttaa lokinahoituksiaan tutkijoille. Referenssitallenteiden pyytäminen etukäteen taas saattaa heikentää aineiston edustavuutta ja vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin. Jos radioasemalla tiedetään, että juuri kyseinen lähetys analysoidaan jotain tarkoitusta varten, sille tarjoutuu turhan houkutteleva tilaisuus manipuloida lähetysten sisältöä ja rakennetta itselleen edullisena pitämäänsä suuntaan.

Onneksi myös radio-ohjelmien omatoiminen tallentaminen tutkimuskäyttöön on digitalisoitumisen myötä merkittävästi yksinkertaistunut. Kun vielä 1990-luvulla helpoin ja edullisin tapa oli käyttää C-kasetille nauhoitettavia radionauhureita, ajastinta sekä kasettien kääntämisestä ja vaihtamisesta muistuttavaa herätyskelloa, nyt koko tallennusprosessin voi ohjelmoida etukäteen tietokoneelle, johon radiovastaanotin on kytketty äänilähteeksi. Aivan erityisen käteväksi on osoittautunut Audiograber-niminen freeware-ohjelma, jonka avulla tietokoneen voi etukäteen ajastaa tallentamaan vaikkapa 24 perättäistä tunnin mittaista lähetysjaksoa MP3-tiedostoiksi suoraan kiintolevylle (Ala-Fossi 2006, 33–34). Myös analyysivaiheessa uusi tekniikka helpottaa työskentelyä. Tiedostomuodossa olevaa ohjelmaa voi kuunnella digitaalisen äänen editoimiseen tarkoitettulla ohjelmalla, kuten Audacitylla, joka on sekin ladattavissa verkosta täysin ilmaiseksi. Eri sisältöjaksujen väliset rajat, niiden kestot ja ohjelmissa käytetyt äänelliset ratkaisut on paljon helpompi ja nopeampi hahmottaa, kun tutkijan käytössä on myös tietokoneen ruudulle piirtyvä äänitiedoston verhoikäyrä.

Radion ohjelma-aineistojen saatavuus tutkimuskäyttöön on muutenkin kohentumassa. Radio on välineenä aina ylittänyt ja rikkonut ajan ja paikan rajoja, mutta tietoverkko on tuonut tähänkin oman lisänsä (Ala-Fossi & Lax 2008). Internetin ansiosta radion sisällöstä yhä suurempi osa on olemassa ajan lisäksi myös tilassa, sillä radion ohjelmat ovat enenevässä määrin saatavilla myös lähetysten jälkeen – tai jopa sen sijaan – verkon välityksellä. Radiomusiikin internet-jakelun esityskorvauksista kesällä 2007 löytyneen sovun jälkeen myös yhä useampaa suomalaista radioasemaa voi kuulla internetin välityksellä aseman varsinaisen kuuluvuusalueen ulkopuolella.

Lisäksi Suomeen on nyt viimein saatu perustettua Kansallinen audiovisuaalinen arkisto (KAVA). Tätä kirjoitettaessa arkiston ensimmäiset tallennussuunnitelmat ovat tekeillä ja varsinaisiin ohjelmatalleinkuiksi päästään syksyllä 2008. Arkiston aloitus kuitenkin viivästyi kovin pitkään ja sen resurssit ovat tarpeeseen nähden varsin niukat. Ainakin 23 vuotta Yleisradion ulkopuolista radiohistoriaa on jo jäänyt sattumanvaraisesti säästyneiden tallenteiden varaan, eikä arkistolla ole mahdollisuutta tallentaa edes kaikkea nyt tarjolla olevaa radio-ohjelmaa. Alueellisten ja paikallisten radioasemien eli Yleisradion maakuntaradioiden sekä yksityisten paikallisradioiden ohjelmaa aiotaan arkistoon tallentaa vuosittain vain viikon verran joka asemalta (Vihonen 2008), vaikka vielä muutama vuosi sitten kaavailtiin Ruotsin mallia noudatellen neljää viikkoa (Ala-Fossi 2006, 30). Joka tapauksessa kyseessä on merkittävä parannus. Arkiston avulla on jatkossa mahdollista palata sellaisiin ohjelmiin, joiden tallentamista yksikään tutkija tai kuuntelija ei olisi niiden lähetyshetkellä välttämättä osannut suunnitella.

Radion sisältöjen tutkimus vaatii kuuntelua

Edellä kuvatut menettelytavat radio-ohjelmien omatoimista digitaalista tallennusta ja kuuntelua varten kehiteltiin vuonna 2005 tutkimushankkeessa, jossa kuvattiin toimiluvanvaraisen radion sisältötarjontaa 16 suomalaisessa kaupungissa (Ala-Fossi 2006). Liikenne- ja viestintäministeriö oli teettänyt suomalaisen television sisältötarjonnasta vastaavatyyppejä selvityksiä jo vuodesta 2000 lähtien, mutta kaikesta konvergenssista ja sisältötuotannon lisääntyneestä intermediaalisuudesta (ks. Valaskivi ja Herkman tässä teoksessa) huolimatta televisiotarjonnan tutkimukseen käytetyt aineistorajaukset ja metodit eivät olleet sellaisenaan käyttökelpoisia radion sisältötarjonnan ja sen monipuolisuuden tutkimiseen.

Monien kymmenien alueellisten ja pitkälle erikoistuneiden kanavien muodostama radion markkinoiden rakenne oli television markkinoita paljon monimutkaisempi. Televisio oli vuonna 2005 vasta siirtymässä digitalisoinnin kautta todelliseen monikanavaympäristöön ja koko television ohjelmatarjontaa voitiin vielä kuvata analysoimalla vain yhdeksää valtakunnallista kanavaa, kun radion kaikki toiminta-alueet kattava kokonaiskuvaus

olisi vaatinut noin 90 kanavan tarjonnan analyysin. Lisäksi tv-tarjontatutkimuksissa oli käytetty aineistona varsinaisten lähetysten ja ohjelmien sijaan televisiokanavien ohjelmatietokantoja ja lähetyspäiväkirjoja. Saatavilla olevat radion ohjelmatiedot ja ohjelmien otsikot olivat kuitenkin hyvin niukkoja ja viitteellisiä, eikä niiden perusteella voinut mitenkään luotettavasti kuvata yhdenkään radiokanavan sisällöllistä tarjontaa. Siksi oli välttämätöntä tallentaa otokseen valittujen asemien lähetykset kuuntelua ja analyysia varten. Radion lähetysäisiä ei kuitenkaan ollut mielekästä luokitella ja analysoida yksittäisinä, johonkin genreen sidottuina otsikko-ohjelmina kuten television tapauksessa, koska suurin osa radion tarjonnasta on lähetyshetkeen sidottua ohjelmavirtaa – ja näin tutkimuksessa päädyttiin tarkastelemaan pienempiä, ohjelmien sisäisiä toimituksellisia sisältöjaksoja. Radion sisältötarjonnan tutkimuksessa ei ollut liioin tarpeellista laskea ja vertailla kanavien lähetystuntimääriä, koska toisin kuin televisiokanavat, käytännössä kaikki radiokanavat tekivät ympärivuorokautisia lähetysäisiä.

Myös ohjelmasisältöjen luokitusrunkoa piti muokata uudelleen radiolle sopivaksi. Esimerkiksi kotimainen ja ulkomainen fiktio sekä elokuva olisivat olleet varsin epärelevantteja radion ohjelma- tai sisältöluokkia, eikä ohjelman alkuperäkään ole radion tarjontaa tutkittaessa sellaisenaan kovin hyödyllinen muuttuja. Lisäksi radiolle kovin tyyppillisen ja tärkeän sisältöaineksen eli musiikin tarjonnan tarkastelua varten piti rakentaa kokonaan oma luokitusmallinsa. Yhdysvalloissa radiotarjonnan sisältöjä ja monipuolisuutta onkin usein tutkittu analysoimalla ainoastaan radioasemien musiikkiformaatteja, formaattinimiä tai niiden soittolistoilla olevaa musiikkia, mutta tällainen tarkastelu sivuuttaa puheisällöt ja tyypistää radion koko sisältötarjonnan pelkästään sen soittamaksi musiikiksi. Vaikka yksittäisten, tiettyyn musiikkilajiin erikoistuneiden radiokanavien lähetysten monipuolisuuden arvioiminen kanavatasolla television tapaan ei ollutkaan järin kiinnostavaa, tv-tarjontatutkimuksissa käytetty suhteellisen entropian indeksi oli sentään sellaisenaan käyttökelpoinen myös radiotarjonnan monipuolisuuden tarkastelemiseen useimmilla muilla systeemitasoilla. (Ala-Fossi 2006, 27–29, 36–37.) Radion kanavavalikoima ja sisältötarjonta on Suomessa jonkin verran muuttunut vuoden 2006 toimilupakierroksen seurauksena, mutta edellä kuvailtu malli soveltuisi käytännössä sellaisenaan myös nykyisen radiotarjonnan kuvaamiseen.

Perinteiset välinekohtaiset rajat voitaisiin helposti sivuuttaa, jos kaikkia eri viestintäsivustoja olisi mahdollista tarkastella identtisillä metodeilla ja aineistorajauksilla. Toistaiseksi kuitenkin vaikuttaa siltä, että viestintävälineiden ominaisluonteisiin ja sisältöstruktuureihin perustuva jako radiotutkimukseen ja toisaalta televisiotutkimukseen olisi yhä perusteltavissa. Tosin digitalisoitu televisio näyttää eri tavoin muuttuvan (edelleen analogisena pysyneen) radion suuntaan. Maanpäällisessä verkossa tarjolla olevien tv-kanavien määrä on moninkertaistunut ja mukana on entistä enemmän myös erikoistuneita kanavia – jopa pelkästään tiettyyn musiikkiin keskittyneitä – sekä ympäri vuorokauden jatkuvia lähetyksiä, jotka eivät täytä ”normaalin” tv-ohjelman tunnusmerkkejä. Joillakin tv-kanavilla (esim. FST5) lähetetään toisinaan, ja parilla tv-verkon radiokanavalla (!) nähdään jatkuvasti, eri tavoin kuvitettua radiolähetystä. Lieneekin aiheellista miettiä, miten pitkään suomalaisen television tarjontaa voi enää kuvata nykyisten kymmenen kanavan ohjelmaluokitusten ja ohjelmatietojen perusteella, vaikka prime-time ajan ulkopuoliset tv-chatit ja mobiilipelit sekä antenniverkon maksukanavat rajattaisiin edelleen tarkastelun ulkopuolelle (vrt. Aslama & Lehtinen 2007).

Tutkittaessa radion sisältöjä – sekä puhetta että musiikkia – toimituksellisenä kokonaisuutena, valinnanvaraa ei juuri ole, sillä analyysin aineistona on käytännössä pakko käyttää lähetysten tallenteita. Kun sitten pohditaan, millaisella metodilla radion ohjelmia ryhdytään tutkimaan, aineiston määrä on ratkaiseva tekijä. Mitä suuremmista ohjelmamääristä on kyse, sitä käyttökelpoisempia ovat kvantitatiivisen sisällön erittelyn menetelmät, joilla pystytään pelkistämään laajojakin aineistoja tehokkaasti ja havainnollisesti. Jos kyseessä on koko toimialan kattava tai useita radioasemia koskeva otostutkimus, melko suppeistakin ohjelmanäytteistä kertyy nopeasti satoja tunteja kuunneltavaa ja analysoitavaa. Vuonna 1986 voitiin Suomessa vielä tehdä 18 paikallislisäradioaseman kokonaistutkimus, jonka aineistona oli 650 tuntia ohjelmaa. Jo kahta vuotta myöhemmin tutkimus rajattiin 15 aseman otokseen, mutta tutkittu ohjelma-aineisto oli silti 460 tunnin mittainen. Vuonna 2005 liikenne- ja viestintäministeriölle tehdyn radiotarjontatutkimuksen otoksessa oli jo 38 asemaa. Vaikka asemakohtainen näyte rajattiin kuuden tunnin mittaiseksi, silti kuunneltavaa jäi kaikkiaan 228 tuntia eli 9,5 vuorokautta. (Ala-Fossi 2006, 25–26, 31.)

Kvantitatiivisten metodien vahvuus on toisaalta myös niiden heikkous. Analysoitaessa aineistoja luokittamalla ja pelkistettäessä luokituksia numeroiksi häviää myös melkoinen määrä informaatiota ohjelmien erityisluonteesta. Tuloksena saatu, suhteellisen helposti tulkittavissa oleva numeraalinen informaatio on ymmärrettävistä syistä erityisesti päätöksentekijöiden suosiossa, mutta sen avulla ei voi kuvata kuin osaa ohjelmatarjonnan ominaispiirteistä. Esimerkiksi molemmissa alkuvaiheen paikallisradiotutkimuksissa pitäydettiin jostakin syystä yksinomaan kvantitatiivisissa tutkimusmetodeissa, vaikka tutkijat huomasivat jo aivan alussa, ettei esimerkiksi Yleisradion ohjelmaluokitus soveltunut sellaisenaan paikallisradio-ohjelmien tutkimukseen, koska uudet ohjelmat eivät sovineet vanhoihin muotteihin. Silti esimerkiksi näiden uudenlaisten ohjelmien kulkua, eri elementtejä ja niiden kompositioita ei raporteissa kuvattu laadullisesti – seikka, jota tutkimusryhmä itsekin lopuksi piti oman työnsä keskeisenä puutteena.

Kvalitatiivisella tutkimusotteella onkin kaupallista radiota koskevissa laajoissa, yleensä tilauspohjaisissa, ohjelmatutkimuksissa aina käyttöä kvantitatiivisen rinnalla. Vaikka laadullista analyysia on tällaisessa yhteydessä tavallisesti tutkimuksen resurssien niukkuuden takia mahdotonta ulottaa kaikkeen käytettävissä olevaan aineistoon, rajattukin laadullinen osuus auttaa ymmärtämään paremmin eri ohjelmien ja lähetysten välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä. Kokonaan tai pääosin laadullinen lähestymistapa radion ohjelmatutkimuksessa taas soveltuu ehkä kaikkein parhaiten yksittäisen tutkijan omaan hankkeeseen, jolloin analysoitavan aineiston määrä on mahdollista sovittaa projektin tarpeiden ja voimavarojen kannalta mielekkään kokoiseksi.

Sulle liikesalaisuuden kertoa mä voisin

Kaupallisen radiotoiminnan perimmäinen motiivi on saada tuottoa investoidulle pääomalle eli hankkia rahaa kanavan omistajille. Tämä ei toki sellaisenaan riitä selittämään kaikkia kaupallisen radion erityispiirteitä, mutta sitä ei liioin sovi unohtaa. Kaupallinen radioasema on myös omasta mielestään aina kilpailutilanteessa, vaikka se olisi markkinoilla ainoa lajissaan. Kilpailua käydään eri markkinoilla toimiluvista, parhaista ammattilaisista ja

kuulijoiden ajasta – sekä viime kädessä mainostajista, joilla on vapaus valita, miten ne rahansa eri mainosviestinten kesken sijoittavat (vrt. Ala-Fossi 2005, 246–251). Aseman omasta näkökulmasta sen viestinnässä onkin aina kyse markkinoinnista, jossa radion toiminnasta annettava tieto pyritään sovittamaan tarkasti kulloisenkin kohderyhmän mukaan. Lisäksi viestin sisältö muotoillaan niin, että se on oman liiketoiminnan kannalta mahdollisimman edullinen. Näin esimerkiksi viranomaiset, mainostajat, tavalliset kuulijat ja tutkijat voivat saada samalta asemalta samasta asiasta erilaisia viestejä, jotka saattavat toisinaan olla keskenään ristiriitaisia. Lopputuloksen kannalta voi olla lähes yhtä olennaista, kuka kysyy tai kenelle tieto on suunnattu kuin se, miten ja mistä puhutaan.

Oli asialla kuka tahansa, kenties kaikkein kehnoin tapa kerätä tietoa kaupallisten radioiden toiminnasta on postitse tehty lomakekysely. Sama ongelma koskee jossain määrin kaikkia tämän tyyppisiä kyselyitä: lomakkeet on helppo laittaa roskiin tai unohtaa. Ellei tutkimukseen osallistumiseen ole kunnollista motiivia, sopivaa hetkeä papereiden täyttämiseen ja palauttamiseen ei tahdo löytyä. Voin vain kuvitella, miten hankalaa Suomen Radioiden liiton jäsenille vuonna 1998 lähetetyn lomakekyselyn toteuttaminen lisensoitettuna (Ala-Fossi 1999) varten olisi ollut ilman liiton tukea, kun se liiton avustamanakin oli melkein mahdotonta. Ensimmäinen postituskierron tuotti yli 50 aseman joukosta vain kahdeksan vastausta. Kolmen kuukauden aikana ehdin postittaa useampia muistutuskirjeitä ja uusia lomakkeita, mutta yhä heikoiksi jääneiden tulosten takia turvauduin viimein puhelimeen. Soittamalla päätoimittajille tai ohjelmapäälliköille ja sopimalla heidän kanssaan lomakkeen avulla tehtävästä lyhyestä haastattelusta sain lopulta kahdessa päivässä kerättyä vastaukset yli kymmeneltä asemalta.

Lomakekyselyn etuna oli kuitenkin se, että hankkeeni tuli vastaajille ennakkoon tutuksi, jolloin sekä vierailuista radioasemilla että henkilökohtaisista tutkimushaastatteluista oli lopulta varsin helppo sopia. Pääsy radioasemille ja haastattelujen saaminen niiden vastuuhenkilöiltä ei Suomessa olekaan tutkijalle mikään ylipääsemätön ongelma. Tosin radioasemien työntekijät ovat melko kiireisiä, joten aivan yksinkertaista se ei välttämättä ole, mutta yleensä kalenterista löytyy tilaa noin tunnin mittaiselle tapaamiselle. Hyvin valmisteltu, mutta riittävän väljä teemahaastattelu on osoittau-

tunut toimivaksi aineistonkeruumenetelmäksi. Samalla on hyvä muistaa, että asemien välisen kilpailun ja kyräilyn takia haastateltavien ei voi edes olettaa kertovan koko totuutta aivan kaikesta. Toisin sanoen, ei kannata kysyä suoraan sellaista asiaa, johon ei edes itse usko saavansa kunnan vastusta. Esimerkiksi liiketoimintaan liittyviä mahdollisia arkoja aiheita onkin parempi lähestyä epäsuorasti.

Tosin hyväkään valmistelu ei aina auta, erityisesti jos olosuhteet muuttuvat yllättäen. Kerätessäni väitöskirjani (Ala-Fossi 2005) aineistoa Yhdysvalloissa 2001–2002 olin tehnyt ennakkoon suunnitelman niistä eri puolilla maata sijaitsevista radioasemista, joille halusin päästä vierailemaan. Aika pian syyskuun 2001 WTC-iskujen jälkeen jouduin kuitenkin arvioimaan asiaa uudelleen. Lentäminen ympäriinsä Yhdysvaltain sisäisillä lennoilla ei tuntunut enää kovin hyvältä ajatukselta, ja outojen pernaruttoja levittävien kirjeiden kylväessä kauhua jo pelkkä radioasemien lähestyminen muuttui sekin ajateltua hankalammaksi. Törmäsin myös siihen, että sukunimeni perusteella minun epäiltiin olevan kotoisin Lähi-idästä, mikä ei etenkään kyseisenä aikana ollut omiaan herättämään erityistä luottamusta amerikkalaisissa. Päädyinkin lykkäämään hanketta myöhemmäksi ja laatimaan koko suunnitelmani uudelleen.

Lopulta päätin keskittyä Oregonissa asuinpaikkani Eugeneen ja Portlandin sekä Washingtonissa Seattlen kaupallisiin radioasemiin, jolloin saatoin tehdä kaikki matkat maanteitse. Otin vuoden 2002 alussa ennakkoon yhteyttä kaikkiaan kuuden aseman ohjelmapäälliköihin ensin sähköpostilla ja kirjeitse sekä muutamaa päivää myöhemmin myös puhelimitse. Yksi asema ei reagoinut viesteihini millään tavalla, eikä sen ohjelmapäällikkö ollut koskaan puhelimen tavoitettavissa. Yllätyksekseni Eugeneen kahden kuunnelluimman radioaseman ohjelmapäälliköt puolestaan ilmoittivat ystävällisesti, että vierailu asemalla ja ohjelmantekijöiden haastattelut eivät käy päinsä. Ilmeisesti kyse oli osittain markkinajohtajan ylimielisyydestä ja toisaalta liikesalaisuuksien varjelusta – niin ainakin kahden muun samoilla markkinoilla toimivan aseman henkilökunta arveli haastatellessani heitä. Onneksi muistakin kaupungeista lopulta löytyi kaksi tutkimusasetelmaani sopivaa asemaa, jotka suostuivat ottamaan minut vastaan. Myönteinen pää-

tös saattoi kuitenkin vaatia enemmän kuin olin osannut odottaa, sillä ainakin toinen Seattlen asemista oli tarkistanut taustani ennen vierailupyynnöni hyväksymistä.

Pääsy amerikkalaisille kaupallisille radioasemille ei siis ollut täysin mutkatonta, mutta sen jälkeen kun ovet oli kerran avattu, kukaan ei kieltäytynyt vastaamasta kysymyksiini. Esimerkiksi kaikki haastattelemanı ohjelmapäälliköt selittivät mielellään, miten heidän varsinaisella soittolistallaan oli noin 32–40 kappaletta ja miten asemilla oli yhtä poikkeusta lukuun ottamatta kierrossa yleensä noin 600 kappaletta. Soittolistat ovatkin Yhdysvalloissa varsin helposti hankittavissa olevaa aineistoa. Monet asemat esittelevät listoillaan olevat kappaleet verkkosivuillaan ja alan lehdissä (vrt. Williams, Brown & Alexander 2002) – ilmeisesti ainakin osin siinä toivossa, että houkuttelisivat näin lisää kuulijoita. Sen sijaan hieman myöhemmin Suomessa sekä silloisen Kiss FM:n että Radio Novan ohjelmapäälliköt kieltäytyivät kertomasta minulle edes asemansa levykirjaston tai soittolistan kokoa, koska he katsoivat, että kyseessä oli liiketalous. Pienemmillä suomalaisasemilla lähetyksissä soitettu musiikki ei sentään ollut näin ei-julkinen asia.

Vaikka yhä useampi suomalainenkin radioasema on sittemmin ryhtynyt julkaisemaan soittolistojaan ja jopa tietoja kulloinkin lähetyksessä soivista kappaleista omilla verkkosivuillaan, tietoa kanavan musiikkitarjonnan tarkasta koostumuksesta varjellaan meillä toisinaan yhä mustasukkaisesti. Lahtelainen Paavo Neuvonen kehitti muutama vuosi sitten Soitto.info-nimisen verkkopalvelun, joka linkittää yhteen suomalaisten radioasemien verkossa julkaisemia metatietoja lähetyksessä soivasta musiikista ja tilastoi automaattisesti eri kappaleiden soittotiheyden. Tämä ei ilahduttanut kaikkia asemia, koska osa niistä muutti ilmeisesti kilpailijoiden pelossa metatietojensa muotoa niin, ettei tieto välittynyt enää Neuvosen verkkopalveluun (Wallenius 2007). Tuntuu lähes absurdilta, että joku jaksaa edelleen nähdä vaivaa salatakseen sellaista tietoa, jonka selvittämiseen ei todellisuudessa tarvita toimivan radiovastaanottimen lisäksi muuta kuin aikaa, lyijykynä ja ruutupaperia. Tallennetusta lähetyksestä kappaleiden tunnistaminen ja tilastointi käy tarvittaessa vielä monin verroin nopeammin.

Mielikuvat myyvät, mutta lunastavatko tuotteet lupaukset?

Toisinaan oikeaa tietoa ei yritetäkään pantata, mutta sen sijaan levitetään auliisti virheellistä tietoa, jos se vain on oman toiminnan markkinoinnin kannalta edullista. Radiokanavien keskinäisen kilpailun kiristyessä ne pyrkivät yleensä lyhentämään ja kaventamaan soittolistaansa voidakseen keskittyä vain kaikkein parhaiten kohderyhmää miellyttävään musiikkiin (Ala-Fossi 2005, 96, 287). Näin teki myös Radio Nova uudistaessaan ohjelmistoaan vuonna 2000, mutta kuulijoille ei jostain kumman syystä haluttu viestiä, että asema tarjoaa nyt aiempaa vähemmän vaihtoehtoja entistä pienemmästä musiikkivalikoimasta. Koska mielikuva tuotteesta oli noussut jo tärkeämmäksi kuin itse tuote, yleisölle kerrottiin kanavan omissa markkinoitviesteissä, että Radio Nova tarjoaa nyt enemmän musiikkia ja vieläpä laajemmasta valikoimasta (Hyttinen 2003, 70–71).

Suomen Uutisradiona toimilupansa saanut Radio Nova on aivan alusta lähtien osannut hyödyntää katteettomia lupauksia (vrt. Ala-Fossi 1999), mutta se ei ole suinkaan ensimmäinen (ks. Ala-Fossi 2005, 156–157) eikä ainoa lajissaan. Virallisten asiakirjojen perusteella Suomessa ei ole olemassa mitään Iskelmä-nimistä valtakunnallista tai edes osavaltakunnallista radiokanavaa. Vaikka kaikki Iskelmä-radion omikseen ilmoittamat ULA-taajuudet¹ on valtioneuvoston päätöksellä vuonna 2006 myönnetty 16 erillisen paikallisradion käyttöön, SBS Finlandin Iskelmä-ketju kertoo olevansa ”valtakunnallinen radiokanava, joka tavoittaa yli miljoona kuuntelijaa viikossa”. Kun kahdeksan ketjun ulkopuolista paikallista radioasemaa hiljattain jätti viestintäministeri Suvu Lindénille vetoomuksen, jossa ne paheksuivat Iskelmä-asemien tapaa toimia ikään kuin valtakunnallinen kanava, SBS Finlandin toimitusjohtaja Leena Ryyänen kiirehti vakuuttamaan, että kaikkien Iskelmä-asemien ohjelma on paikallista eikä toimilupaehtoja rikota (Öhrnberg 2008; Ervasti 2008). Tämä seikka taas ei kuitenkaan ole estänyt liikenne- ja viestintäministeriön kanssa samalla hallinnonalalla toimivaa entistä

---

1 <http://www.iskelma.fi/?area=kuuluvuus>

Tieliikelaitosta eli nykyistä valtionyhtiö Destiaa ryhtymästä yhteistyöhön ”valtakunnallisen” Iskelmä-radion kanssa (Destia 2008).

Iskelmälle onkin tärkeää esittää toisinaan yhtä ja toisinaan toista. Kustannustehokkuus on nostettu huippuunsa, kun radioasemaketjun ohjelma- tuotanto ja mainosmyynti on pääosin keskitetty yhteen paikkaan. Lisäksi kuulijoille ja mainostajille sekä ulkopuolisille yhteistyötahoille on paljon helpompi markkinoida jo tunnettua valtakunnallista kanavaa ja ohjelmaa kuin ”paikallisten radioiden ketjua” puhumattakaan Iskelmän oman nimikomakkaran, oluen, energijuoman, matkapuhelinliittymän, aikakauslehdien ynnä muun oheistavaran myynnin edistämisestä. Kantona kaskessa ovat ainoastaan ketjun jäsenasemien lukuisat erilliset toimiluvat, joissa niiltä kaikilta edellytetään omaa, itsenäistä ohjelmistoa. Viestintäviraston tuoreen kannanoton mukaan tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että kunkin toimiluvanvaraisen aseman päivälähetyksestä arkipäivisin vähintään puolet pitäisi olla kaikista muista asemista poikkeavaa, itsenäistä toimituksellista sisältöä (Ficora 2008).

Italialainen semiootikko Umberto Eco ei ole erityisen tunnettu radiotutkimuksen asiantuntijana, mutta aikoinaan suomeksikin ilmestyneessä tutkielmaoppaassaan (1989) hän on antanut radion – erityisesti kaupallisen radion – tutkijoille aivan erinomaisen neuvon. Hänen mukaansa a) kuuntelemalla systemaattisesti ja tarkasti paikallisradioiden ohjelmia voi saada selville sellaistaakin, mitä asemien työntekijöiden haastatteluissa ei paljastu, ja b) aseman toimintaa koskevien lausuntojen paikkansapitävyyttä on mahdollista arvioida vain analysoimalla kriittisesti aseman lähetysten sisältöä (Eco 1989, 55–56).

Nykyisen tiedon valossa Iskelmää ei ehkä paranekaan suuresti moittia paikallisradioketjun katteettomasta markkinoimisesta valtakunnallisena kanavana, sillä ainakin huhtikuussa 2007 kolmen eri puolilla maata toimivan Iskelmä-ketjun jäsenaseman päivälähetysten toimituksellinen sisältö oli keskenään valtaosin (82–98 %) yhtenevää (Ala-Fossi 2007, 52). Tästä kuitenkin seuraa väistämättä kysymys, onko paikallisia Iskelmä-asemia eli noin kolmannesta Suomessa toimiluvan saaneista paikallisradioista enää oikeasti olemassa?

Lähteet

- Ala-Fossi, Marko (1999) *Tähdien kylmä loiste. Radio Novan markkinoilletulon vaikutus Suomen kaupallisten paikallisradioiden toimintaan*. Tiedotusopin laitos, julkaisuja, sarja A92/1999. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ala-Fossi, Marko (2005) *Saleable Compromises. Quality Cultures in Finnish and US Commercial Radio*. Department of Journalism and Mass Communication, University of Tampere. Tampere: Tampere University Press. <http://acta.uta.fi/pdf/951-44-6213-0.pdf> Tarkistettu 26.6.2008.
- Ala-Fossi, Marko (2006) *Toimiluvanvarainen radiotarjonta 2005. Yksityisten analogisten radiokanavien sisältötarjonta 16 suomalaiskaupungissa*. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 4/2006. Helsinki: Liikenne- ja viestintäministeriö. http://www.mintc.fi/oliver/upl157-Julkaisuja%204_2006.pdf Tarkistettu 26.6.2008.
- Ala-Fossi, Marko (2007) *Toimiluvanvaraisten radioiden sisältötutkimus 2007*. Viestintäviraston julkaisuja 9/2007. Helsinki: Viestintävirasto. http://www.ficora.fi/attachments/suomi_R_Y/5t35dywUi/Files/CurrentFile/Viestintäviraston-Julkaisuja092007.pdf Tarkistettu 26.6.2008.
- Ala-Fossi, Marko & Lax, Stephen (2008) The impact of the internet on business models in the media industries – a sector-by-sector analysis: Radio. Teoksessa Küng, Lucy; Picard, Robert G. & Towse, Ruth (toim.) *The Internet and the Mass Media*. London: Sage.
- Aslama, Minna & Lehtinen, Pauliina (2007) *Suomalainen tv-tarjonta vuonna 2006*. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 56/2007. http://mintc.fi/fileserver/LVM56_2007.pdf Tarkistettu 26.6.2008.
- Crisell, Andrew (1994) *Understanding Radio*. Second Edition. London and New York: Routledge.
- Destia (2008) Destia Traffic tuottaa liikennetietoa Iskelmä-radion kuuntelijoille. Lehdistöiedote 26.5.2008. <http://www.destia.fi/uutiskeskus/#Destia%20Traffic%20tuottaa%20liikennetietoa%20Iskelmä-radion%20kuuntelijoille> Tarkistettu 26.6.2008.
- Eco, Umberto (1989) *Oppineisuuden osoittaminen eli miten tutkielma tehdään*. Tampere: Vastapaino.
- Ervasti, Antti (2008) Pienet radiot käyvät ketjun kimppuun. *Kaleva* 14.3.2008. <http://www.kaleva.fi/plus/index.cfm?j=717372> Tarkistettu 26.6.2008.
- Ficora (2008) Viestintäviraston kannanotto radiolähetyksen tunnistettavuudesta ja radiomainonnasta. 19.3.2008, 1938/9220/2007. http://www.ficora.fi/attachments/suomi_A_L/5wJ27siGc/Files/CurrentFile/Kannanotto200803199.pdf Tarkistettu 26.6.2008.

- Finlex (2008a) Radiovastuuasetus 5.8.1971. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1971/19710621> Tarkistettu 26.6.2008.
- Finlex (2008b) Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä 13.6.2003. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20030460> Tarkistettu 26.6.2008.
- Hanski, Pentti (2001) *Pöllön siivin. MTV:n vuodet 1955–1984*. Toim. Markku Onttonen. Helsinki: Otava.
- Hyttinen, Katri Helena (2003) *Radio Novan ohjelmapolitiikan muutos vuonna 2000*. Julkaisematon pro gradu. Tiedotusopin laitos, Tampereen yliopisto.
- Kempainen, Pentti (2001) *Radion murros. Julkisradioiden kanavauudistus Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa*. Helsinki: Helsingin yliopiston viestinnän laitos
- Meller, Leo (1959) ”Ajattelevan miehen savuke” Radiojuttu USA:n radiotoiminnasta. Haastateltavana Yleisradion ohjelmajohtaja Jussi Koskiluoma ja Suomessa asuva amerikkalainen, Bill Karppi. Ensilähetys Yleisradiossa 12.06.1959, kesto: 29.17 (Audio) <http://yle.fi/elavaarkisto/?s=s&g=2&ag=12&t=126&a=817> Tarkistettu 26.6.2008.
- Paikallisradiotutkimus I.* (Paikallisradiokokeilun seuranta tutkimus) Liikenneministeriön julkaisuja 1/87. Helsinki: Liikenneministeriö.
- Paikallisradiotutkimus II.* Liikenneministeriön julkaisuja 15/89. Helsinki: Liikenneministeriö.
- Salokangas, Raimo (1996) Aikansa oloinen. Teoksessa *Yleisradion historia, osa 2*. Helsinki: Yleisradio.
- Wallenius, Miki (2007) Radiovahti. *Markkinointi & Mainonta*, huhtikuu 2007. <http://paavon.iki.fi/files/soitto.pdf> Tarkistettu 26.6.2008.
- Vihonen, Lasse (2008) Radiotyöryhmän esitys. Digi aika talteen! -seminaari, Kansalliskirjasto 16.5.2008, Helsinki.
- Williams, G.; Brown, K. & Alexander, P. (2002) *Radio Market Structure and Music Diversity*. FCC Media Bureau Staff Research Paper, Media Ownership Working Group Studies. <http://www.fcc.gov/ownership/materials/already-released/radiomarket090002.pdf> Tarkistettu 26.6.2008.
- Öhrnberg, Paul (2008) Joukko paikallisradioita yrittää kamppailla Iskelmän ketjutuksen. *Kauppalehti* 13.3.2008.